

KAZIMIERZ KUŚNIERZ, DOMINIKA KUŚNIERZ-KRUPA*

SELECTED ISSUES OF MONUMENT PROTECTION
AND URBAN DESIGN IN CONTEMPORARY
CONSERVATION PRACTICE

WYBRANE PROBLEMY OCHRONY ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I URBANISTYKI WE WSPÓŁCZESNEJ
PRAKTYCE KONSERWATORSKIEJ

Abstract

The paper refers to the text published in the materials from the 1st Congress of Polish Preservation Officers, the resolution accepted then, and own research and issues concerning monument protection observed, within the last decade. The paper addresses the issue of modernizing historical objects e.g.: thermal modernization; 'commercial modernization'; issues of protecting modernist monuments from the 1960s and 1970s; the phenomenon of recorded division of immovable monuments; the issue of modernizing historical hospitals, schools, and public utility objects. As far as the protection of urban design monuments is concerned, it involves e.g. preservation of the cultural landscape of our towns; protecting the panorama of historical towns; communications problems and the "city gates" setting.

Keywords: preservation of historic architecture, preservation of historic towns

Streszczenie

Niniejszy artykuł odnosi się do tekstu opublikowanego w materiałach I Kongresu Konserwatorów Polskich, do przyjętej wówczas rezolucji oraz do własnych badań i obserwacji problemów ochrony zabytków w ostatnim dziesięcioleciu. Tekst ten podejmuje problematykę modernizacji obiektów zabytkowych m.in. w zakresie: termomodernizacji; modernizacji „komercyjnej”; problematykę ochrony zabytków modernistycznych z lat 60. i 70. XX wieku; zjawiska podziału ewidencyjnego zabytków, modernizacji zabytkowych szpitali, szkół, obiektów użyteczności publicznej. W zakresie ochrony zabytków urbanistyki dotyczy to m.in. problematyki ochrony krajobrazu kulturowego naszych miast; ochrony panoramy miast zabytkowych; problemów komunikacyjnych oraz oprawy „bram do miasta”.

Słowa kluczowe: ochrona zabytków architektury, ochrona zabytków urbanistyki

* Prof. D.Sc. Ph.D. Arch. Kazimierz Kuśnierz, D.Sc. Ph.D. Arch. Dominika Kuśnierz-Krupa, Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

The first Congress of Polish Preservation Officers, which was held in Warsaw in 2005, brought about a summary of the achievements of the preservation specialists in terms of the protection of national culture monuments. In eleven problem groups, a review of the thitherto achievements was carried out, in the breakdown into successes and failures in the field of the monument preservation. The results of this account were presented in the statements of authors from individual problem groups¹. They were also included in the final resolution of the Congress², which was divided into three parts. The first one pertained to e.g. restoring a uniform state monument protection service, strengthening its personnel and providing them with instruments and funds necessary to function efficiently. The Congress participants supported the practice applied so far, consisting in the creation and strengthening of professionally prepared local governmental preservation services, exercising protection over cultural assets in the local government. They also appealed to the governmental and local governmental authorities for support for non-governmental organizations, which are a natural and extremely important partner of preservation officers. They also emphasized the need to reconstruct social care over monuments by comprehensive education and propagating respect for the legacy of the national culture. The Congress participants confirmed the need to amend the Act on Monuments Protection and Care over Monuments, as well as to create a coherent and transparent system of the financial participation of the State in the preservation of monuments. The second part of the resolution pertained to the foundations of preservation and restoration. The Congress participants pointed to the need to undertake studies over the improvement of the code of conduct of preservation services, adjusted to the current social and economic conditions. The Congress participants noticed a need to modernize the preservation tools, which is connected with the civilization progress, as well as social and economic transformations, ordering to understand the cultural assets in the categories of resources of culture, which apart from historic, artistic and ideological values, have also an economic dimension. In the third, last part of the resolution, attention was paid to the need to exchange experience and intensify cooperation between all circles which actively participate in the work of the preservation of the national culture heritage. The Congress participant also put forward a motion concerning the integration of professional preservation groups in order to create conditions for joint actions for the benefit of protection of and care over monuments, e.g. at the verification of the register and records of monuments and the database on materials and methods applied in the preservation practice. The resolution was completed with a statement that the circles of Polish monument preservation officers administer a serious intellectual and artistic potential, which could be a guarantee of preserving the cultural heritage in Poland and abroad for the future generations.

Currently, after 10 years, the monument preservation circles, upon the initiative of the Society of Monuments Preservation, with the support for the National Heritage Institute and Cracow University of Technology, organized the 2nd Congress, whose main objective is a review of achievements of the Polish monument preservation specialist in the professional and organizational sphere, as well as indicating areas which call for a reform, correction or modernization. The defects described below are not a sign of negligence, but a result of constant evolution of the doctrine, technology, legislation, economic assumptions and social attitude.

¹ *Wiadomości Konserwatorskie*, No. 18/2005, DWE, Wrocław–Warszawa 2005, *passim*.

² *Kongres Konserwatorów Polskich*, DWE, Wrocław–Warszawa 2005, *passim*.

One of the examples of such problems is the phenomenon of thermomodernization of elevations of historic buildings. The legal regulations in force pertaining to the thermal insulating power are much stricter than the ones required in the past. If you wish to adjust a building to the contemporary functional standards, you have to insulate it. Still, the most commonly used material in this type of projects is extruded polystyrene. In case of a historic building, often with very rich architectural décor, the application of this construction material is difficult, because for obvious reasons it causes obliteration or covering of most details located on the elevation, such as pilasters, cornices, window portals. Currently, the market of construction products offers technologies which enable to insulate a building inside. This method also entails certain problems, analogical to the ones described above, as well as other issues connected with the physics of the building. The selection of the thermomodernization technology in historic buildings should be individually adjusted to a specific building, and should allow to maintain its most valuable elements, e.g. composition of the elevation, proportions or architectural detail³.

Similar problems occur when introducing new functions to historic buildings, or when adjusting them to contemporary standards⁴. It frequently results from the process of enforcement of the technical and constructional regulations in force, under pain of excluding the building from use. This usually concerns historic schools, hospitals, public utility buildings and other structures, most often dating back to the 19th century, which are in a poor technical condition and which require complete renovation⁵. The modernizations in question consist in e.g. the correction of heights, floor areas of premises, emergency routes, additional illumination, etc., and in many cases are unavoidable for the building to go on functioning. Nevertheless, it needs to be borne in mind that the historic values of the modernized building must be maintained, which should result from a compromise between the preservation doctrine and the legal regulations in force⁶.

Another problem that requires special attention on the part of the monument preservation authorities is the phenomenon of dividing large mansion and park complexes as a uniform ownership entered in the register of immovable historic sites or entered in the communal lists of historic sites. The standpoint of the monument preservation officer on this issue should be clear, that it is forbidden to divide such complexes and increase the number of co-owners, because nearly in every case it leads to irreversible changes in the cultural landscape of such

³ D. Kuśnierz-Krupa, *Issues of revalorization of historic buildings of "Sokół" in former Galicia on the example of objects from Nowy Targ and Sieniawa*, [in:] „Reuso”, ed. S. Mora Alfonso-Munoyerro, A. Rueda Marquez da la Plata, P. Alejandro Crus Franco, vol.2, Universidad Politecnica de Madrid, Madrid 2013, 289–295, *passim*.

⁴ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie planowanej realizacji zadania pn. „Dostawa i montaż windy w budynku przy ul. Kościuszki 2 w Przemysłu” oraz określenie wpływu planowanych prac na substancję zabytkową obiektu*, Kraków 2015, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Przemysł, s.v.

⁵ D. Kuśnierz-Krupa, *New building technologies in the context of revalorization of a historic building (on the example of conversion of an old dormitory into an administrative office)*, Technical Transactions, 7-A/2014, 121–130, *passim*.

⁶ D. Kuśnierz-Krupa, *Dziedzictwo kulturowe miast – szansa rozwoju czy przeszkoda – na przykładzie wybranych małych miast Podkarpacia*, [in:] *Przyszłość miast – miasta przyszłości*, ed. J. Gyurkovich et al., Monograph No. 455, Cracow University of Technology, Kraków 2014, 91–110, *passim*.

complexes⁷. Obviously, here the question arises whether new investments implemented even in a part of the complex are not a chance for it to survive. In some cases they probably are, but this calls for extremely cautious actions, preceded with thorough studies predicting e.g. the effects of such decisions⁸.

In the scope of the preservation of monuments of urban planning, there are also a number of problems, which are not always easy to solve considering the development of Polish cities. An example here could be the problem of protection of the cultural landscape, the panoramas of a city, particularly of its central (oldest) part, which collides with the contemporary architecture and infrastructure (tall structures overwhelming the traditional architecture with their scale, investments connected with the development of technical infrastructure, extensions of the existing buildings, etc.). Implementations of the investments referred to above are governed by local spatial development plans, opinioned by the Provincial Monument Preservation Office. Unfortunately, the theory, and in consequence the local law, written on paper, not always corresponds to the preservation practice, which could be supported with numerous examples. This also concerns greenery, as a wanted and unwanted setting for monuments of architecture and urban planning. The greenery which is located in the direct vicinity of historic sites should be constantly controlled and tended so as not to threaten the historic substance or the perception thereof. A good example here is the monastery of the Camaldolese Fathers in Bielany, located on the slope of the ice-marginal valley of the Vistula in Cracow, which during the last decade was nearly completely obscured by trees. Only bold decisions brought about cutting down the greenery around the monastery, thanks to which the towers of the monastery can overlook the area again. A similar problem was encountered in case of the Lubomirski castle in Nowy Wiśnicz, whose silhouette and fortifications were threatened by greenery. This time the authorities' common sense had the upper hand and the castle became the main element of the panorama of the town once again.

Among other problems that could be encountered in historic towns and cities there are issues connected with traffic and the so-called "gates to the city". It is obvious that the civilization progress is followed by a growing number of cars. This generates the need to improve traffic by modernizing the existing streets, often very narrow, and look for parking spaces. This problem does not concern Poland only, but is valid in all developed parts of the world. In order to solve it, the method of traffic calming is applied, consisting in gradual leading car traffic out of city centres and construction of overground and underground car parks. The solutions referred to above are only temporary, which suggests a need to conduct further works on the target solutions in this respect. Another problem connected with the preservation of historic urban complexes, already mentioned above, is the phenomenon of the "gate of the city", which currently in many cases is formed by anonymous commercial architecture and thousands of advertisements. The phenomenon described can be seen e.g. when entering the capital city from the side of Janki, where the space is covered with shopping malls of

⁷ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału geodezyjnego działek nr 42/3 i 44/3, na których zlokalizowany jest zespół dworsko-parkowy położony w Dąbrowicy-Chrostowej, gm. Łapanów, pow. bocheński, woj. małopolskie*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Kraków, s.v.

⁸ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału zespołu dworsko-parkowego w Pawłosiowie, pow. Jarosławski, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-178*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Przemyśl, s.v.

unified forms and advertising banners, the number of which makes them practically illegible for travellers. Entrances to other large historic cities in Poland, such as Wrocław or Cracow, look the same; there are no signs that would suggest what city we are approaching. The cultural landscape is created by anonymous commercial complexes, posters and billboards. This issue is a challenge for the Polish monument preservation authorities, as well as the entire environment, since in Europe there are examples of historic towns and cities (e.g. Florence), where a similar degradation of the cultural landscape of the “gate to the city” has been successfully opposed.

Summing up, attention should be turned to the issue of the heritage of the latest Polish architecture, hardly noticeable so far. This architecture came into being after the World War II, and its development was particularly active in the 1960s and 1970s. In the period referred to above, modernist structures were erected, designed by distinguished architects (e.g. Z. Gądek, B. Lisowski, T. Gawłowski, W. Buliński, W. Cęckiewicz), marking the development of the Polish architectural thought, starting from the so-called “thaw”⁹. These objects and complexes (e.g. Forum Hotel, Cracovia Hotel in Cracow, Railway Station in Katowice) are decapitalized at present. They require renovations, modernization, and sometimes even a new function¹⁰. One could ask here whether the Polish monument preservation environment has any standpoint and methods how the objects and complexes in question should be preserved, if they should be preserved at all. Regrettably, currently there are no clearly defined criteria which structures should be considered as the assets of the contemporary culture, worth preservation. The resources of this architecture have not been evaluated yet, either (although there have been some works performed in this direction, commenced by the Union of Polish Architects, Polish National Committee of International Council of Monuments and Sites ICOMOS, National Centre for Research and Documentation of Monuments – National Heritage Institute at present¹¹). Considering the above, there are no specific strategic rules for the protection of the said architecture, as well as – which is particularly difficult – limits of their admissible modernization.

The above reflections came into the mind of the Authors of this paper as a conclusion occurring after the development of dozens of architectural designs for historic buildings prepared during the last decades, as well as after drawing up a number of expert documentations. The Authors hope that similarly to the 1st Congress of Polish Preservation Officers, also after this one some of the postulates and problems of the Polish monuments protection will be solved.

⁹ M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, WAM, Kraków 2006, *passim*; *Architektura Krakowska lat 1956–2000 – wybrane przykłady*, ed. M. Włodarczyk, Union of Polish Architects Branch, Kraków 2013, *passim*.

¹⁰ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie zespołu obiektów Os. Teatralne nr 19 usytuowanych w zabytkowym centrum Nowej Huty w Krakowie*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Kraków s.v.

¹¹ E.g. Map and programme of educational events “*Route of KRK Modernism – Stories Told by Buildings*”, Institute of Architecture, Kraków 2014.

Pierwszy Kongres Konserwatorów Polskich, który odbył się w Warszawie w 2005 roku, przyniósł podsumowanie dokonań środowiska konserwatorskiego w zakresie ochrony zabytków kultury narodowej. W jedenastu grupach problemowych dokonano przeglądu dotychczasowego dorobku, wyodrębniając sukcesy i porażki na polu konserwacji zabytków. Wyniki tego rozrachunku przedstawione zostały w wypowiedziach autorów z poszczególnych grup problemowych¹. Znalazły się też w rezolucji końcowej Kongresu², którą podzielono na trzy części. Pierwsza dotyczyła m.in. przywrócenia jednolitej państwowej służby ochrony zabytków, jej wzmocnienia kadrowego i zapewnienia jej instrumentów oraz środków na skuteczne działanie. Uczestnicy Kongresu poparli dotychczasową praktykę tworzenia i umacniania merytorycznie przygotowanych samorządowych służb konserwatorskich, sprawujących ochronę dóbr kultury w samorządzie lokalnym. Zaapelowali przy tym do władz państwowych i samorządowych o wspieranie organizacji pozarządowych, które są naturalnym i bardzo ważnym partnerem środowiska konserwatorskiego. Zaakcentowali ponadto konieczność odbudowania społecznej opieki nad zabytkami poprzez powszechną edukację i krzewienie szacunku dla spuścizny kultury narodowej. Uczestnicy Kongresu stwierdzili potrzebę nowelizacji Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także stworzenia spójnego i przejrzystego systemu udziału finansowego państwa w konserwacji zabytków. Druga część rezolucji dotyczyła podstaw konserwacji i restauracji. Uczestnicy Kongresu zwrócili uwagę na potrzebę podejmowania studiów nad doskonaleniem zasad postępowania konserwatorskiego, dostosowanych do obecnych warunków społecznych i ekonomicznych. Dostrzegli także konieczność unowocześnienia narzędzi konserwatorskich, co jest związane z postępem cywilizacyjnym oraz przemianami społecznymi i gospodarczymi, które nakazują rozumienie dóbr kultury w kategoriach zasobów kultury, mających oprócz wartości historycznych, artystycznych i ideowych również wymiar ekonomiczny. W trzeciej, ostatniej części rezolucji zwrócono uwagę na konieczność wymiany doświadczeń i zacieśniania współpracy między wszystkimi środowiskami, które biorą czynny udział w dziele ochrony dziedzictwa kultury narodowej. Uczestnicy Kongresu wnioskowali także o integrację konserwatorskich grup zawodowych w celu stworzenia warunków do wspólnych działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami m.in. przy weryfikacji rejestru i ewidencji zabytków oraz bazy danych o materiałach i metodach stosowanych w konserwacji. Rezolucję zakończyło stwierdzenie, że środowisko polskich konserwatorów zabytków dysponuje poważnym potencjałem intelektualnym i artystycznym, który może być gwarantem zachowania dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kultury w kraju i za granicą.

Obecnie, po upływie dziesięciu lat, środowisko konserwatorskie, z inicjatywy Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, przy wsparciu Narodowego Instytutu Dziedzictwa i Politechniki Krakowskiej organizuje II Kongres, którego głównym celem jest przegląd dokonań polskiego środowiska konserwatorskiego w sferach; merytorycznej i organizacyjnej oraz wskazanie obszarów wymagających reformy, korekty lub modernizacji. Opisane niżej ułomności nie są wyrazem zaniedbań, ale wynikiem ciągłej ewolucji doktryny, technologii, prawodawstwa, założeń ekonomicznych oraz postawy społecznej.

Jednym z przykładów takich problemów jest zjawisko termomodernizacji elewacji obiektów zabytkowych. Obowiązujące przepisy dotyczące izolacyjności cieplnej przegród

¹ *Wiadomości Konserwatorskie*, No. 18/2005, DWE, Wrocław–Warszawa 2005, *passim*.

² *Kongres Konserwatorów Polskich*, DWE, Wrocław–Warszawa 2005, *passim*.

są znacznie bardziej rygorystyczne od tych wymaganych w przeszłości. Chcąc dostosować obiekt do współczesnych standardów użytkowych należy go docieplić. Wciąż najczęściej stosowanym materiałem w tego typu realizacjach jest polistyren ekstrudowany. W przypadku obiektu zabytkowego o często bogatym wystroju architektonicznym, zastosowanie tego materiału budowlanego jest trudne gdyż z przyczyn oczywistych doprowadza do zatarcia – zasłonięcia większości detali znajdujących się na elewacji, takich jak np. pilastry, gzymsy, portale okienne. Obecnie na rynku produktów budowlanych dostępne są technologie pozwalające na wykonaniu termoizolacji wewnątrz budynku. Metoda ta również niesie za sobą pewne problemy, analogiczne do tych opisanych wyżej oraz inne związane z fizyką budowlaną. Wybór technologii termomodernizacji w obiektach zabytkowych winien być dostosowany indywidualnie do konkretnego budynku i pozwolić na zachowanie jego najbardziej wartościowych elementów, np. kompozycji elewacji, proporcji czy detalu architektonicznego³.

Podobne problemy występują w przypadku wprowadzania do obiektów zabytkowych nowych funkcji lub dostosowywania ich do współczesnych standardów⁴. Niejednokrotnie wynika to z procesu egzekwowania obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych pod rygorem wyłączenia obiektu z eksploatacji. Dotyczy to przeważnie zabytkowych szkół, szpitali, obiektów użyteczności publicznej i innych, pochodzących najczęściej z XIX wieku, znajdujących się w złym stanie technicznym i wymagających kapitalnego remontu⁵. Przedmiotowe modernizacje polegają m.in. na korekcie wysokości, powierzchni pomieszczeń, dróg ewakuacyjnych, doświetlenia itp. i wielu przypadkach są nieuniknione, aby obiekt nadal funkcjonował. Należy przy tym pamiętać jednak o konieczności zachowania wartości zabytkowych modernizowanego obiektu, co powinno być wynikiem kompromisu pomiędzy doktryną konserwatorską a obowiązującymi regulacjami prawnymi⁶.

Kolejnym problemem wymagającym szczególnej uwagi ze strony władz konserwatorskich jest zjawisko podziału terenów dużych zespołów dworsko-ogrodowych jako jednorodnej własności wpisanej do rejestru zabytków nieruchomości lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Stanowisko Konserwatora Zabytków w tej sprawie winno być jednoznaczne, że zabrania się dzielenia tego typu zespołów i powiększania liczby współwłaścicieli, ponieważ w niemal każdym przypadku prowadzi to do nieodwracalnych zmian krajobrazu kulturowego tych zespołów⁷. Oczywiście rodzi się tutaj pytanie, czy nowe inwestycje zrealizowane

³ D. Kuśnierz-Krupa, *Issues of revalorization of historic buildings of "Sokół" in former Galicia on the example of objects from Nowy Targ and Sieniawa*, [w:] „Reuso”, ed. S. Mora Alfonso-Munoyerro, A. Rueda Marquez da la Plata, P. Alejandro Crus Franco, vol.2, Universidad Politecnica de Madrid, Madrid 2013, 289–295, *passim*.

⁴ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie planowanej realizacji zadania pn. „Dostawa i montaż windy w budynku przy ul. Kościuszki 2 w Przemyślu” oraz określenie wpływu planowanych prac na substancję zabytkową obiektu*, Kraków 2015, typescript [w:] Archive WUOZ, Przemyśl, s.v.

⁵ D. Kuśnierz-Krupa, *New building technologies in the context of revalorization of a historic building (on the example of conversion of an old dormitory into an administrative office)*, Technical Transactions, 7-A/2014, 121–130, *passim*.

⁶ D. Kuśnierz-Krupa, *Dziedzictwo kulturowe miast – szansa rozwoju czy przeszkoda – na przykładzie wybranych małych miast Podkarpacia*, [w:] *Przyszłość miast – miasta przyszłości*, ed. J. Gyurkovich et al., Monograph No. 455, Cracow University of Technology, Kraków 2014, 91–110, *passim*.

⁷ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału geodezyjnego działek nr 42/3 i 44/3, na których zlokalizowany jest zespół dworsko-parkowy położony w Dąbrowicy-Chrostowej*,

nawet na części zespołu nie są dla niego szansą na przetrwanie. W niektórych przypadkach zapewne tak, ale wymaga to działania niezwykle rozważnego, poprzedzonego wnikliwymi studiami przewidującymi m.in. skutki takich decyzji⁸.

W zakresie ochrony zabytków urbanistyki również obserwuje się szereg problemów, które w zderzeniu z rozwojem polskich miast nie zawsze są łatwe do rozwiązania. Przykładem może być tutaj problem ochrony krajobrazu kulturowego, panoram miasta, a szczególnie jego centralnej (najstarszej) części, która występuje w kolizji z współczesną architekturą i infrastrukturą (wysokie obiekty skalą przytłaczające architekturę tradycyjną, inwestycje związane z rozwojem infrastruktury technicznej, nadbudowy obiektów istniejących itp.). Realizacje wymienionych inwestycji regulują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, opiniowane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków. Niestety teoria i w konsekwencji prawo lokalne zapisane na papierze nie zawsze odpowiadają praktyce konserwatorskiej, co można potwierdzić licznymi przykładami. Dotyczy to również zieleni jako chcianej lub niechcianej oprawy zabytków architektury i urbanistyki. Ta stanowiąca sąsiedztwo obiektów zabytkowych winna być stale kontrolowana i pielęgnowana, aby nie zagrażała substancji zabytkowej lub jej percepcji. Dobrym przykładem jest tutaj zespół klasztorny oo. Kamedułów na Bielanach, położony na stoku pradoliny Wisły w Krakowie, który w ostatnim dziesięcioleciu został niemal całkowicie zasłonięty przez drzewa. Dopiero odważne decyzje spowodowały wycinkę zieleni wokół zespołu, dzięki czemu wieże klasztoru mogą na powrót górować nad okolicą. Podobny problem dotyczył zamku Lubomirskich w Nowym Wiśniczu, którego sylweta oraz fortyfikacje były zagrożone przez zielenią. Tym razem również zwyciężył rozsądek władz, dzięki którym zamek na powrót stał się głównym elementem panoramy miasta.

Wśród innych problemów, które obecnie spotyka się na terenie miast zabytkowych, są zagadnienia związane z komunikacją oraz z tzw. „bramami do miasta”. Jest oczywistym, że w ślad za postępem cywilizacyjnym w miastach przybywa samochodów. Generuje to potrzebę usprawnienia ruchu poprzez modernizację istniejących, często ciasnych ulic oraz poszukiwania przestrzeni parkingowych. Problem ten nie dotyczy jedynie Polski, ale jest aktualny we wszystkich rozwiniętych częściach świata. Aby mu zaradzić, stosuje się m.in. metodę uspokojenia ruchu przez stopniowe wyprowadzanie komunikacji samochodowej z centrów miast i budowę wokół nich parkingów naziemnych oraz podziemnych. Opisane rozwiązania są jedynie doraźne, co sugeruje potrzebę prowadzenia dalszych prac nad rozwiązaniami docelowymi w tym zakresie. Kolejnym, wymienionym już wyżej, problemem związanym z ochroną miejskich zespołów zabytkowych jest zjawisko „bramy do miasta”, którą obecnie, w wielu przypadkach tworzy anonimowa architektura komercyjna oraz tyśiące reklam. Opisane zjawisko możemy oglądać, m.in. wjeżdżając do stolicy od strony Janek, gdzie przestrzeń zabudowana jest centrami handlowymi o zunifikowanej architekturze oraz banerami reklamowymi, których ilość czyni je praktycznie nieczytelnymi dla podróżującego. Podobnie wyglądają wjazdy do innych dużych polskich miast zabytkowych, m.in. Wrocławia czy Krakowa, gdzie nie ma akceptów zapowiadających do jakiego

gm. Łapanów, pow. bocheński, woj. małopolskie, Kraków 2012, typescript [w:] Archive WUOZ Kraków, s.v.

⁸ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału zespołu dworsko-parkowego w Pawłosiowie, pow. Jarosławski, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-178*, Kraków 2012, typescript [w:] Archive WUOZ, Przemyśl, s.v.

ośrodka przybywamy. Krajobraz kulturowy tworzą tutaj anonimowe zespoły komercyjne oraz plakaty i bilbordy. Temat ten jest wyzwaniem dla polskich władz konserwatorskich oraz całego środowiska ponieważ w Europie istnieją przykłady historycznych zespołów miejskich (np. Florencja), gdzie udało się przeciwstawić podobnej degradacji krajobrazu kulturowego „bramy do miasta”.

W podsumowaniu tej wypowiedzi należy zwrócić uwagę na mało zauważalny dotychczas problem dziedzictwa polskiej architektury najnowszej. Architektura ta powstawała po II wojnie światowej, a szczególnie jej rozwój przypada na lata 60. i 70. XX wieku. W opisywanym okresie wznoszono obiekty modernistyczne, które były dziełem wybitnych architektów (m.in. Z. Gądka, B. Lisowskiego, T. Gawłowskiego, W. Bulińskiego, W. Cęckiewicza), znacząc rozwój polskiej myśli architektonicznej począwszy od tzw. „Odwilży”⁹. Obiekty te oraz zespoły (m.in. Hotel Forum, Hotel Cracovia w Krakowie, Dworzec PKP w Katowicach) obecnie są zdekapitalizowane. Wymagają remontów, modernizacji oraz niekiedy także nowej funkcji¹⁰. Można postawić tutaj pytanie, czy polskie środowisko konserwatorskie ma wypracowane stanowisko i metody w jaki sposób i czy w ogóle chronić przedmiotowe obiekty i zespoły. Niestety obecnie nie ma jeszcze jasno sprecyzowanych kryteriów, które obiekty należy uznać za dobro kultury współczesnej, warte ochrony konserwatorskiej. Nie ma także opracowanego zasobu tej architektury (choć postępują prace w tym kierunku, zapoczątkowane przez Stowarzyszenie Architektów RP, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków – obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa¹¹. W związku z powyższym nie ma ustalonych strategicznych zasad ochrony przedmiotowej architektury, a także, co jest szczególnie trudne, granic ich dopuszczalnej modernizacji.

Powyższe uwagi nasunęły się Autorom tego artykułu jako konkluzja po opracowaniu w ostatnim dziesięcioleciu kilkudziesięciu projektów architektonicznych dla obiektów zabytkowych, a także po sporządzeniu szeregu dokumentacji o charakterze eksperckim. Autorzy mają nadzieję, że podobnie jak po I Kongresie Konserwatorów Polskich, także teraz część postulatów i problemów polskiej ochrony zabytków zostanie rozwiązana.

References

- [1] *Kongres Konserwatorów Polskich*, DWE, Wrocław–Warszawa 2005.
- [2] Kuśnierz K., *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału geodezyjnego działek nr 42/3 i 44/3, na których zlokalizowany jest zespół dworsko-parkowy położony w Dąbrowicy-Chrostowej, gm. Łapanów, pow. bocheński, woj. małopolskie*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Kraków, s.v.

⁹ M. Włodarczyk, *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, WAM, Kraków 2006, *passim*; *Architektura Krakowska lat 1956–2000 – wybrane przykłady*, ed. M. Włodarczyk, SARP O. Kraków, Kraków 2013, *passim*.

¹⁰ K. Kuśnierz, *Opinia konserwatorska w sprawie zespołu obiektów Os. Teatralne nr 19 usytuowanych w zabytkowym centrum Nowej Huty w Krakowie*, Kraków 2012, typescript [w:] Archive WUOZ, Kraków s.v.

¹¹ M.in. Mapa i Program wydarzeń edukacyjnych *Szlak Modernizmu KRK – opowieści budynków*, Instytut Architektury, Kraków 2014.

- [3] Kuśnierz K., *Opinia konserwatorska w sprawie możliwości podziału zespołu dworsko-parkowego w Pawłosiowie, pow. Jarosławski, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A-178*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Przemyśl, s.v.
- [4] Kuśnierz K., *Opinia konserwatorska w sprawie planowanej realizacji zadania pn. „Dostawa i montaż windy w budynku przy ul. Kościuszki 2 w Przemyślu” oraz określenie wpływu planowanych prac na substancję zabytkową obiektu*, Kraków 2015, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Przemyśl, s.v.
- [5] Kuśnierz K., *Opinia konserwatorska w sprawie zespołu obiektów Os. Teatralne nr 19 usytuowanych w zabytkowym centrum Nowej Huty w Krakowie*, Kraków 2012, typescript [in:] Archive of the Provincial Monument Preservation Office, Kraków s.v.
- [6] Kuśnierz-Krupa D., *Dziedzictwo kulturowe miast – szansa rozwoju czy przeszkoda – na przykładzie wybranych małych miast Podkarpacia*, [in:] *Przyszłość miast – miasta przyszłości*, ed. J. Gyurkovich et al., Monograph No. 455, Cracow University of Technology, Kraków 2014, 91–110.
- [7] Kuśnierz-Krupa D., *Issues of revalorization of historic buildings of “Sokół” in former Galicia on the example of objects from Nowy Targ and Sieniawa*, [in:] „Reuso”, ed. S. Mora Alfonso-Munoyerro, A. Rueda Marquez da la Plata, P. Alejandro Crus Franco, vol.2, Universidad Politecnica de Madrid, Madrid 2013, 289–295.
- [8] Kuśnierz-Krupa D., *New building technologies in the context of revalorization of a historic building (on the example of conversion of an old dormitory into an administrative office)*, Technical Transactions, 7-A/2014, 121–130.
- [9] Map and programme of educational events “Route of KRK Modernism – Stories Told by Buildings”, Institute of Architecture, Kraków 2014.
- [10] *Wiadomości Konserwatorskie*, No. 18/2005, DWE, Wrocław–Warszawa 2005.
- [11] Włodarczyk M., *Architektura lat 60-tych w Krakowie*, WAM, Kraków 2006.
- [12] Włodarczyk M. (ed.), *Architektura Krakowska lat 1956–2000 – wybrane przykłady*, Union of Polish Architects Branch, Kraków 2013.

III. 1. Building of the former “Sokół” in Nowy Targ after thermomodernization
(photo by D. Kuśnierz-Krupa, 2012, [in:] Archives of GP Zeriba)

II. 1. Budynek dawnego Sokola w Nowym Targu po termomodernizacji (fot. D. Kuśnierz-Krupa, 2012,
[w:] Archiwum GP Zeriba)

III. 2. Building of the former secondary school dormitory – currently a new seat of the County Office
in Nowy Targ (photo by D. Kuśnierz-Krupa, 2012, [in:] Archives of GP Zeriba)

II. 2. Budynek dawnej bursy szkolnictwa ponadgimnazjalnego – obecnie nowa siedziba Starostwa
Powiatowego w Nowym Targu (fot. D. Kuśnierz-Krupa, 2012, [w:] Archiwum GP Zeriba)

III. 3. View of the Lubomirski Castle in Nowy Wiśnicz after the logging of trees
(photo by D. Kuśnierz-Krupa, 2012)

II. 3. Widok zamku Lubomirskich w Nowym Wiśniczu po wycince drzew
(fot. D. Kuśnierz-Krupa, 2012)